

ВІДГУК

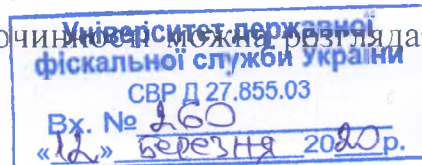
**офіційного опонента на дисертацію Богатирьова Андрія Івановича
«Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна
характеристика та запобігання» на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право**

Відгук підготовлений на підставі вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність теми дисертації. Сфера застосування кримінальних покарань завжди була і залишається однією з найбільш вразливих сфер у житті суспільства та державної політики. Так, у ст. 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У зв'язку з цим, існує потреба в активній протидії злочинності та удосконаленні системи запобігання вчиненню нових злочинів, у своєчасному виявленні та усуненні їх причин й умов.

Орієнтація нашої держави на високі міжнародні стандарти у сфері формування й реалізації кримінально-виконавчої політики зумовлюють поступовий відхід від широкого застосування кримінальних покарань, що передбачають позбавлення волі. Однак, не підлягає сумніву, що і в місцях позбавлення волі людина залишається громадянином і має право на дотримання його прав і законних інтересів, що витікає, зокрема, із правового статусу засудженого (ст. 7 КВК України).

У той же час, злочинність у місцях позбавлення волі є прикладом найбільш небезпечних відхилень від соціальних норм з боку засуджених. При цьому її можна визначити як відносно масове соціально-правове явище, яке має тенденцію до змін залежно від домінуючих мотивів у специфічному середовищі засуджених. У загальному ж контексті цей вид злочинності можна розглядати

як «боротьбу» ізольованих від суспільства індивідів (або угруповань) проти встановлених державою соціальних та правових відносин.

Злочинність у місцях позбавлення волі має достатньо складну природу, вона органічно пов'язана з соціально-психологічними явищами, що виникають в процесі відбування кримінальних покарань. Конкретні злочинні прояви часто спричиняють шкоду не тільки окремим потерпілим, а й більшості засуджених, загрожують безпеці персоналу, дестабілізують роботу установ виконання покарань, створюючи при цьому умови тотальної жорстокості й насилля. Варто зазначити, що вчинення засудженими в місцях несвободи нового злочину – це надзвичайна подія (втеча засудженого; злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань; дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань; вбивства засудженого або представника персоналу місць несвободи тощо), яка завжди викликає негативний резонанс у суспільстві, негативно позначається на авторитеті як кримінально-виконавчої системи, так і всієї системи правоохоронних і судових органів.

Проблема злочинності серед засуджених у місцях несвободи України посилюється ще й тим, що переважна більшість вітчизняних вчених пенітенціарного спрямування проводять дослідження, пов'язані з виконанням і відбуванням кримінальних покарань. На цьому фоні дисертаційне дослідження А. І. Богатирьова виділяється як сучасне кримінологічне дослідження, оскільки воно висвітлює актуальні питання сьогодення, особливо в контексті прагнень України до запровадження європейської моделі ресоціалізації засуджених у місцях несвободи. Вагомими аргументами на користь детального вивчення проблем злочинності серед засуджених у місцях несвободи на доктринальному рівні є: відсутність належного правового регулювання суспільних відносин у сфері запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи; необхідність законодавчого закріплення таких вихідних понять, як: «злочинність у місцях несвободи»; «місця несвободи»; потреба глибокого всебічного теоретичного осмислення проблеми і створення фундаментальних, науково вивірених засад її запобігання; оцінка суспільством ефективності запобіжної діяльності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвобод тощо.

Вищевикладене свідчить про необхідність поглибленого теоретичного аналізу та практичної складової у питаннях, пов'язаних як зі складністю феномену такої злочинності, динамічністю її розвитку у місцях несвободи, так і

з відсутністю сучасних об'єктивних даних про її кількісні та якісні показники, а також ролі окремих видів злочинів, що суттєво впливають на стан, динаміку, географію злочинності серед засуджених у місцях несвободи й обумовлює потребу в більш комплексній цільовій розробці зазначеної проблеми.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як *загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам* стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дисертація ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015); Плану дій з реалізації стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження *Богатирьовим Андрієм Івановичем «Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання»* є своєчасною та важливою для удосконалення проблеми запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи в Україні, що полягає у формуванні цілісної концепції з розроблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація, поряд з іншими науковими розвідками, першою в Україні комплексною, міждисциплінарною, кваліфікаційною науковою працею, яка розв'язує важливу науково-прикладну проблему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи Міністерства юстиції України. У дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені завдання та отримати ряд нових, важливих для науки результатів. Як свідчать результати аналізу змісту даної наукової розробки, у кожному із п'яти розділів, що включають двадцять підрозділів, є низка результатів, положень і висновків, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

У підрозділі 1.1 «*Стан дослідження проблеми злочинності серед засуджених в місцях несвободи*» (с. 39–65 дисертації) з'ясовано, що більшість українських учених переконані не тільки в актуальності проведення таких досліджень, а і в необхідності створення такої системи запобігання найнебезпечнішому різновиду рецидивної злочинності в місцях несвободи, яка б стала в нагоді для працівників органів та установ виконання покарань Міністерства юстиції України. Проведений аналіз згаданих досліджень в кримінологічній та кримінально-виконавчій сфері не тільки збагачено палітрою вітчизняних вчених з їх різними поглядами, концепціями, моделями, програмами і пропозиціями щодо проблем запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи в Україні, а головне дозволило розширити коло наукового пошуку та оновити зміст пенітенціарної науки в даній сфері.

У підрозділі 1.2 «*Методологічний інструментарій дослідження злочинності серед засуджених в місцях несвободи*» (с. 65–86 дисертації) автором вірно визначено, що методологічні засади злочинності серед засуджених в місцях несвободи – це система науково-обґрунтованих загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання з метою отримання достовірних даних про результати проведеного дослідження їх узагальнення та удосконалення практики запобігання вчинення засудженими нових злочинів у місцях несвободи Міністерства юстиції України. Як результат, українська пенітенціарна наука має у своєму розпорядженні значний масив теоретичних і практичних розробок з питань запобігання злочинності в установах виконання покарань.

У підрозділі 1.3 «*Методика експериментального дослідження злочинності серед засуджених в місцях несвободи*» (с. 86–97 дисертації) доведено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи породжує дисфункції інституту виконання покарань, що, в свою чергою, сприяє вчиненню засудженими нового злочину. У роботі автором вірно наголошується, що установи виконання покарань Міністерства юстиції, які не

відповідають своєму призначенню, то вони лише поглиблюють деформацію особи засудженого.

У підрозділі 1.4 *«Поняття та зміст місць несвободи»* (с. 97–113 дисертації) вірно зазначено, що впроваджуючи у вітчизняну юридичну науку термін «місця несвободи» автор наголошує, що традиційними місцями несвободи, що підпадають під функціонування кримінально-виконавчої системи є органи та установи виконання покарань Міністерства юстиції України, де саме і утримуються засуджені та ув'язнені. Визначено основні критерії, які характеризують місця несвободи це: кримінально-виконавчі установи закритого та відкритого типу, арештні будинки та слідчі ізолятори; перебування ув'язненої особи до якої суд застосував запобіжний захід у виді тримання під вартою; перебування засудженої особи за вироком суду за вчинений ним злочин; виконання кримінального покарання здійснюється уповноваженими органами і установами Міністерства юстиції України; відбування засудженими покарань здійснюється під повною державною опікою; засуджені особи, або ув'язнені обмежені в своїх правах та свободі пересування. Сформульовано визначення місця несвободи Міністерства юстиції України.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та зміст злочинності серед засуджених в місцях несвободи»* (с. 116–137 дисертації) вірно доведено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи залежить від: матеріально – технічного стану функціонування органів і установ виконання покарань; кадрового стану персоналу, здібного забезпечити на високому професійному рівні виконання оперативно-службових завдань; проведення заходів запобігання злочинності серед засуджених, які відбувають покарання. Наголошено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи характеризується низкою відмінних особливостей, які проявляються в першу чергу в причинному комплексі та мотивації формування злочинної поведінки, і, як наслідок, в її рівні та тенденціях розвитку. Сформульовано авторське визначення злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

У підрозділі 2.2 *«Інституціоналізація як передумова злочинності серед засуджених в місцях несвободи»* (с. 137–146 дисертації) виділено ряд її інституціональних особливостей. Доведено, що закріплення в чинному законодавстві України, у відомчих нормативно-правових актах Міністерства юстиції України поняття місця несвободи буде мати істотний вплив на його

право використання. Крім того, впровадження у вітчизняну пенітенціарну науку терміну «місця несвободи» дозволить в майбутньому цей термін вписати не тільки в доктрину пенітенціарного права України, а і в розробку Пенітенціарному кодексу України.

У підрозділі 2.3 «Професійна деформація персоналу місць несвободи як криміногенний чинник вчинення засудженими нового злочину в місцях несвободи» (с. 146–163 дисертації) достатньо поглиблено доведено, що професійна деформація персоналу місць несвободи в системі реформування кримінально-виконавчої системи України до європейських правил є надзвичайно актуальною проблемою. Водночас автором встановлено вплив професійно деформованого персоналу місць несвободи на молодого співробітника, який ще не встиг професійно деформуватися. Запропоновано власне бачення на підготовку і перепідготовку персоналу установ виконання покарань.

У підрозділі 3.1 «Сучасний стан та тенденції злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 165–185 дисертації) поглиблено здійснено аналіз стану злочинності серед засуджених в місцях несвободи за останні десять років, який показав, що нові злочини, які вчиняються засудженими в місцях несвободи характеризуються специфічною суспільною небезпекою, мають прямий умисел, мотивами є прагнення завоювати авторитет, лідерство серед засуджених, бажання ухилитися від умов відбування покарання, проявляти особливе негативне ставлення до праці і навчання. Обґрунтовується потреба у виробленні інноваційних прикладних кримінологічних розробок запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, викликаних гібридною війною на Сході країни, захопленням заручників та полонених, масовими заворушеннями й діями, що дезорганізують роботу установ виконання покарань з метою надання ґрунтовних рекомендацій покращення кримінально-правової, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики держави.

У підрозділі 3.2 «Детермінанти злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 185–209 дисертації) здійснено аналіз кількісних показників вчинення засудженим нового злочину під час відбування покарання, який вказує на те, що з року в рік кількість засуджених, які вчиняють у місцях несвободи такі злочини, зростає, на що слід звернути увагу як теоретикам, так і практикам. Встановлено першочергові умови щодо дотримання встановленого

порядку відбування покарання засудженими у місцях несвободи. Доведено, що засуджені особливо в нічний час позбавлені особистої безпеки, у місцях несвободи і на них негативно впливають засуджені негативної спрямованості. Встановлені також прояви кримінальної субкультури серед засуджених в місцях несвободи.

У підрозділі 3.3 «Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє новий злочин в місцях несвободи» (с. 209–233 дисертації) зазначено, що вчинення засудженим у місцях несвободи такого злочину є одним із видів пенітенціарного рецидиву, для якого характерним є вчинення засудженим повторного злочину під час відбування покарання відповідно до вироку (постанови) суду, що набрав чинності. З урахуванням особливостей соціально-демографічних, кримінально-правових і соціально-психологічних ознак надано кримінологічну характеристику особи засудженого, який вчиняє у місцях несвободи новий злочин – це здебільшого чоловіки у віці 25–45 років, які не мають власної сім'ї, до засудження неодноразово притягалися до адміністративної або дисциплінарної відповідальності, схильні до порушень громадського порядку, на час вчинення кримінального правопорушення перебували в стані алкогольного сп'яніння (54,0 %).

У підрозділі 3.4 «Віктимологічна характеристика жертви злочину місцях несвободи» (с. 233–255 дисертації) на науковому рівні систематизовано відомості про потерпілих – фізичних осіб (засуджених, персонал місць несвободи). З'ясовано, що особливий віктимологічний інтерес становлять засуджені, які не лише постійно конфліктують, а й перебувають у дружніх стосунках, оскільки останні, як показало проведене дослідження, в певний момент можуть перерости в конфліктні й закінчитися злочинним посяганням. Щодо ролі жертви злочину у місцях несвободи то вона розглядається, як сукупний результат поведінки особи – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину.

У підрозділі 3.5 «Латентна злочинність серед засуджених в місцях несвободи» (с. 255–267 дисертації) доведено, що проблема зниження латентної злочинності в місцях несвободи є актуальною, складною і гострою як для кримінологічної науки, так і для пенітенціарної практики. Виокремлено передумови впливу на латентну злочинність серед засуджених у місцях несвободи – це ізоляція засудженого від суспільства; відношення соціуму до засудження окремої особи її осуд; відсутність перспектив звільнення від

відбування покарання; позбавлення ряду суб'єктивних прав; спад психолого – емоційного настрою на відбування покарання.

У підрозділі 4.1 «Наукове обґрунтування поняття та змісту запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 270–278 дисертації) визначено, що злочинність серед засуджених в місцях несвободи слід розглядати, як систему яка функціонує за тими ж фундаментальними принципами, що й загальна система злочинності, оскільки врахування їх положень підсилить концептуальні можливості для формування системи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи відповідно до державної політики у сфері виконання і відбування кримінальних покарань. Сформульовано авторське визначення запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи.

У підрозділі 4.2 «Правова основа та суб'єкти запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 278–290 дисертації) зазначено, що правову систему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, становить сукупність норм, що регулюють запобіжну діяльність, здійснювану в умовах цих установ із метою запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи нових кримінальних правопорушень.

У підрозділі 4.3 «Кримінологічне прогнозування та планування як передумова ефективності запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 290–321 дисертації) обґрунтовано, що комплексне прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несвободи, надає можливість виконувати основне завдання, що стоїть перед зазначеними установами виконання покарань, – запобігання вчиненню нових злочинів засудженими. Виокремлено наступні етапи планування заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи: організаційно-підготовчий; аналітичний; прогностичний; розроблення системи планових заходів і способів контролю за їх виконанням; виконання плану.

У підрозділі 4.4 «Оцінка та ефективність запобіжної діяльності запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 321–340 дисертації) обґрунтовано алгоритм аналізу стану злочинності серед засуджених в місцях несвободи. Визначено критерії оцінювання ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи серед яких: спеціальні, зовнішні та внутрішні, які в сукупності розкривають реальний стан злочинності серед засуджених у місцях несвободи (її поширеність чи

зменшення); сприйняття злочинності серед засуджених у місцях несвободи населенням країни; ефективність заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

У підрозділі 5.1 «Зарубіжний досвід запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 343–360 дисертації) доведено, що на сучасному етапі реформування кримінально-виконавчої системи України, позитивним кроком осучаснення її функціонування є апробація зарубіжного досвіду новітніх підходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, які довели свою ефективність. Доведено, що дана діяльність у країнах Європейського Союзу і США здійснюється на основі науково-обґрунтованих комплексних ресурсно-забезпечених програм, які розробляються фахівцями, науково-дослідних інститутів, центрів, а тому його позитивні сторони можливо впровадити і у кримінально-виконавчу систему Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації.

У підрозділі 5.2 «Загальносоціальні заходи запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 360–370 дисертації) на основі визначення запобігання злочинам й особливостей злочинності та її детермінант у місцях несвободи визначено поняття «запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» як різновид соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину. Встановлено три ступені використання в установах виконання покарань загальносоціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи: висока, середня, низька.

У підрозділі 5.3 «Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи» (с. 370–379 дисертації) розкрити спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи. Доведено, що дані заходи спрямовані на виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов вчинення засудженими в місцях несвободи нового злочину, а також недопущення (відвернення, припинення) їх в подальшому в установах виконання покарань.

У підрозділі 5.4 «Індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи» (с. 379–386 дисертації) встановлено місце індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи та розкрито особливості

запобіжного впливу на осіб схильних до вчинення в місцях несвободи нового злочину. Виокремлено три стадії реалізації індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи: підготовча; основна і завершальна. Розроблено алгоритм дій працівників установ виконання покарань який включає в себе, виявлення із числа засуджених осіб схильних до вчинення нового злочину та постановку їх на профілактичний облік, своєчасне припинення вчинення нового злочину або запобігання його на стадії підготовки або вчинення.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура дисертаційного дослідження, запропонована дисертантом, у цілому, є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до аналізу проблем запобігання злочинам у місцях позбавлення волі в Україні. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, відповідно до плану дослідження, розкривається його об'єкт і предмет. Нові положення, висновки і рекомендації, що висувуються в дисертації, в роботі обґрунтовуються, у першу чергу, за допомогою цілої низки методологічних принципів та методів. Вміло застосована автором методологія наукового пошуку є традиційною для науки кримінології та кримінально-виконавчого права.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні дисертантом використано широке коло міжнародних, законодавчих і наукових джерел, а також матеріалів практики. Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані за десять років (2010–2019 рр.) щодо рівня злочинності серед засуджених у місцях несвободи в Україні; дані статистичної звітності Державної судової адміністрації та Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації (2010–2019 рр.) щодо осіб, засуджених за ст.ст. 389–394 Кримінального кодексу України; результати анкетування 336 працівників установ виконання покарань; узагальнені результати опитування 432 осіб, які вчинили нові злочини в установах виконання покарань у Дніпропетровській, Київській, Харківській, Тернопільській, Сумській та Чернігівській областях. У процесі дослідження використано інформацію, висвітлену в оглядах, бюлетенях, інформаційних листах, наказах Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації.

Дисертант опрацював значний масив загальнонаукової та спеціальної літератури, нормативних актів, зарубіжних джерел (445 найменувань). Поряд із працями з проблем кримінології, кримінально-виконавчого та кримінального права, міжнародного права використано літературу з інших галузей права, кримінального процесу, національної безпеки, юридичної психології, кримінологічної віктимології.

Обґрунтованість власних наукових результатів підтверджується і тим, що автор робить висновки на підставі аналізу й порівняння поглядів і концепцій зарубіжних й вітчизняних науковців, вдало ілюструє їх результатами аналізу матеріалів судової та виконавчої практики, соціологічних опитувань. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Аналіз змісту роботи дозволяє, в цілому, позитивно оцінити структуру дослідження, вона достатньо повно розкриває мету та поставлені задачі, які знайшли своє відображення в авторських висновках. Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях.

Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях (2015–2019 рр.), що в цілому свідчить про належний рівень її апробації.

Основні положення дисертації висвітлено у 43-х публікаціях, серед яких: 2 одноособові монографії, 2 монографії і 1 навчальний посібник у співавторстві, 24 – статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, із них 5 – у зарубіжних видання, 15 – тез наукових доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах, симпозіумах.

За змістом дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, логічно об'єднаних у двадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 464 сторінки, з них основного тексту – 395 сторінок. Список використаних джерел налічує 445 найменувань і займає 42 сторінки. П'ять додатків розміщено на 34 сторінках.

Значимість результатів дисертаційного дослідження для практики протидії злочинності.

Практична значимість роботи полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском як у кримінологічну та кримінально-виконавчу науку, так і практику запобігання злочинам, оскільки сприяють удосконаленню правових та організаційних засад діяльності державних органів і судових інституцій. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в: законодавчій діяльності – отримані під час дослідження результати знайшли своє втілення у пропозиціях щодо внесення змін до кримінального законодавства (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13.03.2019 р. № 04-18/12-487); правозастосовній діяльності – для використання в оперативно-службовій діяльності установ виконання покарань і слідчих ізоляторів ДКВС України щодо запобігання злочинам серед засуджених у місцях несвободи (акт у Південно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції від 3.04.2018 р. № 31; (лист Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 19.02.2019 р. № 05-19/11-346); науковій роботі – як матеріали для подальших наукових розробок у теорії запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (акт Інституту кримінально-виконавчої служби від 28.03.2018 р.); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право» (акт Університету державної фіскальної служби України від 29.01.2018 р. № 2849).

Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення. Висновки і узагальнення, яких дійшов автор, успішно можуть використовуватись і надалі у науково-дослідній, правотворчій, правоохоронній сфері та освітньому процесі.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації *Богатирьова Андрія Івановича «Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання»* як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час прилюдного захисту, зокрема:

1. На с. 31 дисертації та с. 6 автореферату автором вперше сформульовано науково обґрунтовану дефініцію «місця несвободи» Міністерства юстиції України. На нашу думку, більш переконливо було б, якби автор дослідження розробив законопроект щодо внесення змін і доповнень у КВК України з метою закріплення даної дефініції в окрему норму закону.

2. Дисертантом запропоновано алгоритм підвищення ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (с. 7 автореферату та с. 32 дисертації). Однак такий алгоритм у додатках дисертації не знайшов свого відображення. Тому, видається за необхідне, викласти такий алгоритм у запропонованих дисертантом методичних рекомендаціях з реалізації комплексних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (с. 461–469 дисертації, додаток Е).

3. Проведений нами поглиблений аналіз дисертаційної роботи «Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання» та змісту автореферату А. І. Богатирьова показав, що автором під час дослідження поглиблено не вивчено кримінальні провадження (архів кримінальних справ), а також злочинність серед персоналу місць несвободи. Вважаємо, що такі дослідження були б актуальними при характеристиці злочинності у місцях несвободи України та наповнило б завершений характер самої дисертації.

4. Надаючи кримінологічну характеристику злочинності серед засуджених у місцях несвободи, автор зазначає, що практика діяльності установ виконання покарань Міністерства юстиції України свідчить, що на окрему частину засуджених карально-виправний процес не справляє позитивного впливу і вони, не бажаючи відмовитися від антигромадських поглядів та звичок, у певних ситуаціях знову вчиняють злочини (с. 127–128). Однак, чому це так відбувається докторант не надає ґрунтовного пояснення. На нашу думку, автору дослідження під час публічного захисту варто звернути на це увагу.

5. У підрозділі 3.3 «Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє новий злочин у місцях несвободи» (с. 209–233 дисертації) при характеристиці таких засуджених автор залишив поза увагою психічні аномалії особи

злочинця, що не впливають на осудність, а також соціальні ролі і статуси, які зазначені (с. 225 дисертації), але не проаналізовані й не охарактеризовані у роботі.

6. У підрозділі 3.4 «Віктимологічна характеристика жертви злочину у місцях несвободи» авторові бажано було б звернути увагу на проблеми віктимності та віктимізації у місцях несвободи, а також на загострену віктимогенну ситуацію, яка може складатися завдяки як діям засуджених, так і діями адміністрації місць несвободи. Усе це впливає на пенітенціарну віктимність.

7. На с. 239 дисертаційної роботи, ми не поділяємо позицію автора про те, що провокуюча поведінка жертви внаслідок її достатньо високого віктимного потенціалу завжди створює об'єктивну можливість вчинення злочину. З одного боку, це можливо, але з іншого, вчинення злочину значною мірою залежить не від віктимного потенціалу, а від самої поведінки жертви, яка нерідко своїми необережними, протиправними чи аморальними вчинками сприяє настанню злочинного результату.

8. У розділі 5 «Заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи та способи їх удосконалення» докторанту не завадило розробити, запропонувати й впровадити у практичну діяльність:

- напрями взаємодії суб'єктів запобігання злочинам між собою, іншими державними органами, громадськістю та міжнародними органами;

- віктимологічні заходи запобігання, які пронизують загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні рівні цієї роботи.

9. Щодо основних здобутих результатів, що містяться у висновках дисертації (с. 389-401), авторефераті (с. 23–30) та монографії (с. 349-360), то необхідно було б обґрунтувати достовірність їх отримання, викласти рекомендації щодо їх використання у практичній діяльності суб'єктів запобігання злочинам у місцях несвободи, громадськості й міжнародних організацій.

Перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта, яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Але ці зауваження мають локальний, переважно дискусійний, характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація *Богатирьова Андрія Івановича «Злочинність серед засуджених у місцях невольності: кримінологічна характеристика та запобігання»* містить нові наукові положення й науково-обґрунтовані результати у галузі кримінального права та кримінології, що у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим ДАК МОН України вимогам.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані в роботі.

Викладене вище дає підстави для **остаточного висновку** про те, що дисертація та автореферат *Богатирьова Андрія Івановича «Злочинність серед засуджених у місцях невольності: кримінологічна характеристика та запобігання»* відповідають вимогам пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Головний науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

О. М. Джу́жа

«11» березня 2020 р.